

BOLALAR INTELEKTINI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Ismoilova Zulayxo Islom qizi

Buxoro Davlat Universiteti, Psixologiya faoliyat turlari yo'nalishi 1-
bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6418037>

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 15-mart 2022
Ma'qullandi: 20-mart 2022
Chop etildi: 25-mart 2022

KALIT SO'ZLAR

Maktabgacha yoshdagi bolalar, pedagogik jarayonlar, psixologiya, aqliy rivojlanish, aqliy qobiliyat, rivojlanish, ta'lim tizimi, faoliyat jarayonlari.

ANNOTATSIYA

Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual rivojlanishi kognitiv jarayonlar majmuasi bilan belgilanadi: diqqat, idrok, fikrlash, xotira, tasavvur. Katta maktabgacha yoshda bola boshlang'ich maktab yoshidagi etakchi faoliyatga - ta'limga tayyorlanishi kerak. Bunda aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish va bolalarda tegishli ko'nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishi faqat uning uchun tabiiy, eng jozibali faoliyat shaklida - o'yinda amalga oshirilishi mumkin. O'yin g'oyasiga berilib ketgan bola, buni amalga oshirishda qiyinchiliklarga duch kelsa ham, "o'rganayotganini" sezmaydi. Pedagogik jarayonda o'quv o'yinlari va boshqotirmalardan foydalanish ta'lim faoliyatini qayta qurish, bolalar bilan odatiy mashg'ulotlardan kattalar bilan birgalikda yoki mustaqil ravishda tashkil etilgan kognitiv o'yin faoliyatiga o'tish imkonini beradi. O'qituvchi faqat bundan foydalanishi kerak tabiiy ehtiyoj bolalarni o'yin faoliyatining yanada murakkab va ijodiy shakllariga jalb qilish lozim. Ushbu maqolada, bolalar intellektini rivojlantirish usullari haqida fikr va mulohazalar yuritiladi.

KIRISH. O'quv o'yinlari - bu ijodiy jarayonning o'zini taqlid qiladigan va o'zlarining mikroiqlimini yaratadigan o'yinlar, bu erda intellektning ijodiy tomonini rivojlantirish imkoniyatlari paydo bo'ladi. Ishda maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyaviy o'yinlar katta o'rin tutadi. Ular tashkil etilgan o'quv faoliyatida va bolalarning mustaqil faoliyatida qo'llaniladi. Bunday o'yin o'quv vositasi sifatida xizmat qilishi mumkin ajralmas

qismi ta'lim faoliyati. Bu bilimlarni o'zlashtirishga, mustahkamlashga, yo'llarni o'zlashtirishga yordam beradi kognitiv faoliyat. Bolalar ob'ektlarning belgilarini o'zlashtiradilar, tasniflashni, umumlashtirishni, taqqoslashni o'rganadilar. Katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarning e'tibori o'zboshimchalik bilan emas, etarlicha barqaror emas, cheklangan doirada. Ixtiyoriy diqqat boshqa funktsiyalar va

birinchi navbatda, o'rganish motivatsiyasi, o'quv faoliyatining muvaffaqiyati uchun javobgarlik hissi bilan birga rivojlanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish dolzarb masala zamonaviy maktabgacha ta'lim. Bugungi kunda jamiyatda muammolarga nostandart nuqtai nazarga ega, odamlar, axborot oqimlari bilan ishlashga qodir, o'zgaruvchan sharoitlarga tez moslasha oladigan ijodkorlarni tarbiyalashga bo'lgan ehtiyoj ayniqsa keskinlashdi. Maktabgacha yoshda bilimlarni to'plash jadal davom etadi, nutq shakllanadi, kognitiv jarayonlar yaxshilanadi, bola aqliy faoliyatning eng oddiy usullarini o'zlashtiradi. Maktabgacha yoshda intellektning intensiv rivojlanishi bolalarning maktabda o'qish foizini oshirishi isbotlangan. Axir, bolaligidanoq uning ongida nima qo'yish mumkin bo'lsa, u butun umrga qoladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Intellektual rivojlangan, aqlli shaxslar har doim katta narxda bo'lgan. Turli sohalarda yaxshi bilim zaxirasi bilan ajralib turadigan odam boshqa odamlardan ustunlikka ega, bu esa muvaffaqiyatga olib keladi. kasbiy faoliyat. Rivojlangan aql va eruditsiyani farqlash kerak. Axir, siz juda ko'p qiziqarli ma'lumotlarni bilishingiz mumkin, ammo tahlil qilish, taqqoslash va mantiqiy fikr yurita olmaysiz. Bugungi kunda aql-zakovatni rivojlantirishning ko'plab usullari mavjud bo'lib, ulardan juda erta yoshdan foydalanish mumkin.

Inson psixikasi ma'lum bir tarzda idrok etish qobiliyati ekanligini bilish dunyo va unga javob bersangiz, aql nima ekanligini tushunish qiyin emas. - inson faoliyatining barcha jabhalarini qamrab oluvchi

psixikaning sifati: aqliy, hissiy va jismoniy. Bu insonning rivojlanish darajasiga qarab turli vaziyatlarga moslashish qobiliyatidir. Boshqacha qilib aytganda, rivojlangan intellekt - bu ichki dunyo boyligi bilan jismoniy rivojlanishning uyg'unligi, barkamol rivojlangan shaxsning sinonimidir. Bu rivojlanishni bilasizmi intellektual qobiliyatlar bola ajralmas qismidir uyg'un rivojlanish ma'naviy va jismoniy tarbiyani o'z ichiga oladi?" Ko'pgina ota-onalar o'zlariga savol berishadi: nima uchun bolada aql-idrok rivojlanadi? Javob aniq: bola tez, oson va samarali o'rganishi, olingan bilimlardan muvaffaqiyatli foydalanishi, kelajakda kashfiyotlar qilishi yoki boshqalar qila olmaydigan narsalarni qilishni o'rganishi uchun. Shuning uchun aqlni rivojlantirishga erta bolalikdan e'tibor berish kerak.

NATIJALAR.

Avvalo, intellekt darajasi (intellekt koeffitsienti, IQ) bolaning aqliy qobiliyatida namoyon bo'ladi. Fikrlash bevosita jismoniy faoliyat bilan bog'liq. Harakat qilish, emaklash, yugurish, ko'lmaklarni oyoq osti qilish yoki qum bilan o'ynash chaqaloq atrofidagi haqiqatni o'rganadi, miyasini rivojlantiradi. Shu sababli, cheklash kerak emas vosita faoliyati crumbs, unga dunyoni mustaqil ravishda kashf qilish imkonini beradi. Kichik yoshdagi o'quvchilar stol yoki kompyuter mantiqiy o'yinlarini o'ynash orqali intellektual rivojlanadi. O'yin - har qanday narsa uchun o'rganishni tashkil qilishning ajoyib usuli. Qabul qiling, aqliy qobiliyatlarning rivojlanishi ko'zga tashlanmaydigan muhitda sodir bo'lganda ancha yaxshi bo'ladi. Bundan ham qiziqroq narsa - o'smirlarni qanday qilib intellektual

rivojlantirish. Maktab o'quv dasturi yildan-yilga murakkablashib bormoqda va shuning uchun birinchi imtihonlar intellektual qiyinchiliklarga duch kelgan talabalar uchun haqiqiy sinov bo'lishi mumkin. Yoshlik jismoniy va aqliy sohalardagi o'zgarishlar, shuningdek, kognitiv qiziqishning biroz pasayishi bilan tavsiflanadi. Bu yerda ota-onalar o'smirlarning intellektual rivojlanishini qanday rag'batlantirish haqida ehtiyotkorlik bilan o'ylashlari kerak, ularni nafaqat ko'proq o'qishga majbur qilish kerak.

MUHOKAMA.

Bolaning aqliy rivojlanishi ma'lum omillarga bog'liq:

1. Genetik omillar. Bu bola tug'ilganda ota-onasidan olgan narsaga ishora qiladi. Bolaning intellektual rivojlanish darajasi, sifati va yo'nalishi ko'p jihatdan ana shu omillarga bog'liq.
2. Onaning homiladorligi davrida yuzaga keladigan omillar. Homilador ayolning turmush tarzi bolaning aqliy rivojlanishida namoyon bo'ladi. Masalan, tug'ilmagan bolaning aqliy zaiflashishiga quyidagilar ta'sir qilishi mumkin: noto'g'ri ovqatlanish, onada yod tanqisligi, homiladorlik paytida kasallik, dori-darmonlarni qabul qilish, spirtli ichimliklar, giyohvand moddalarni iste'mol qilish, chekish.
3. Ekologik omillar. Chaqaloqlarning aqliy faoliyatidagi buzilishlar quyidagi sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin: bolalarda noto'g'ri ovqatlanish, aloqa yetishmasligi, vosita va kognitiv faoliyatga cheklovlar to'liq bo'lmagan oila.
4. Katta oila omili. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, to'ng'ichlar oiladagi boshqa bolalarga qaraganda ko'proq aqliy rivojlangan. Biroq, ichida katta oilalar

bolalar ijtimoiy jihatdan yaxshiroq rivojlanadi: ular muloqot qilish qobiliyatini osongina egallaydilar va jamiyatga tezda moslashadilar.

5. Oilaning ijtimoiy mavqei omili. Juda kambag'al oilalar farzandlari har doim ham ota-onalarini maktabdagi natijalari bilan xursand qilishmaydi.

6. Maktab ta'sir omili. Aksariyat umumta'lim maktablarida o'qituvchilar hali ham xotirjam, savollarga undan talab qilinadigan tarzda javob beradigan, so'ramasdan hech narsa qilmaydigan yaxshi o'quvchi deb hisoblashadi. Bu xususiyatlar yuqori ijodiy salohiyatga ega bo'lgan bolalarga mos kelmaydi: muammolarni hal qilishda nostandart yondashuvni ko'rsatadiganlar. Ta'limga individual va o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvlar bugungi kunda maktabda bolalarning aqliy rivojlanishini rag'batlantiradi.

7. Bolaning shaxsiy fazilatlari omili. Aqliy qobiliyatlarning rivojlanishiga bolaning xarakteri va temperamenti ham ta'sir qiladi. O'ychan bolalar murakkab vazifalarga e'tiborli, ammo ular ishonchsiz va muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqishadi. Qo'zg'aluvchan bolalar biroz yuzaki, lekin o'z-o'zidan ijodiy impulsni namoyish etishga qodir.

8. Ota-onalarning shaxsiy fazilatlari omili. Ota-onalar intellektual rivojlangan, muvaffaqiyatli, o'ziga ishongan, o'z ishini sevsa yaxshi bo'ladi: bunday sharoitda bolalar tezroq rivojlanadi. Biroq, bu aqli bolani tarbiyalashning asosiy sharti emas. Ta'limdagi asosiy narsa - ota-onalarning g'amxo'rliqi va bolalarning kuchiga ishonish.

Bolaning aqliy rivojlanishining rivojlanish darajasini bilib, siz unga to'g'ri ta'lim

usullarini tanlashingiz mumkin. IQ darajasini aniqlash uchun maxsus foydalaning. Chaqaloqlar uchun - yorqin rasmlar, qaysini hisobga olgan holda va savollarga javob berib, bola o'z aqlining ma'lum darajasini namoyish etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maxsus topshiriqlar va anketalar yordamida tashxislash mumkin. Maktab o'quvchilarining IQ darajasini tekshirish uchun psixologik testlar qo'llaniladi. Ular turli sohalarda razvedkani o'rganishga qaratilgan bloklar shaklida qurilgan. Natijalarga e'tibor qaratib, u ma'lumotni qanday yaxshi qabul qilishini bilib olishingiz mumkin.

Bolaning rivojlanishi uchun uning tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish kerak. Ota-onalar u yoki bu narsani aniqlashga, ob'ektni uzoqdan batafsilroq ko'rib chiqishga yoki erdan qiziqarli narsalarni ushlashga harakat qilayotgan qiziquvchan chaqaloqni doimiy ravishda orqaga tortib olishlari odatiy hol emas. Bunday xulq-atvor bilan tabiiy qiziqish va izlanish tezda yo'qoladi va bolaning o'rganishga qiziqishi yo'qoladi. Ammo, shu bilan birga, chaqaloq

boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlar me'yorlarini singdirishi va oldindan ruxsatisiz boshqa birovni tortib olish mumkin emasligini aniq ajratib ko'rsatishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, biz, o'qituvchilar va ota-onalar, tafakkurning shakllanishi hayotning birinchi yillaridan boshlanishini unutmasligimiz kerak. Fikrlash boshlang'ich maktabgacha yoshdagi bolalar pedagogika, psixologiya, fiziologiya, umumiy tilshunoslik, sotsiologiya, psixolingvistika kabi turli bilim sohalari vakillarining e'tiborini tortadi. Har bir fan o'zining maxsus muammolarini hal qilishda bir vaqtning o'zida umumiy savollarga ham to'xtaladi. Bolalar tafakkurida bir xususiyat - sinkretizm mavjud bo'lib, u bolaga bir ob'ektni boshqasidan ajratmasdan, butun bloklar bo'yicha fikr yuritish imkonini beradi. Sinkretik xarakter bolalarning fikrlashi, ya'ni butun vaziyatlarda, yaxlit bog'langan qismlarda fikrlash shunchalik kuchliki, u hali ham maktab o'quvchisida og'zaki fikrlash sohasida qoladi va bolada fikrlashning transformativ shaklidir.

References:

1. Gunnar MR, Donzella B. Social regulation of the cortisol levels in early human development. *Psycho neuro endocrinology*. 2002;27(1-2):199–220-P
2. Gunnar MR, Morison SJ, Chisholm K, Schuder M. Salivary cortisol levels in children adopted from Romanian orphanages. *Development and Psychopathology*. 2001;13(3):611–628.P
3. Gweon H, Schulz L. 16-month-olds rationally infer causes of failed actions. *Science*. 2011;332(6037):1524.P
4. Hackman DA, Farah MJ. Socioeconomic status and the developing brain. *Trends in Cognitive Sciences*. 2009;13 (2):65–73.
5. <https://www.open.edu/openlearn/body-mind/childhood-youth/childhood-and-youth-studies/childhood/methods-studying-children-the-background>
6. <https://uz.inditcs.com/oquvchilarning-intellektual-va-aqliy-rivojlanishini-rivojlantirish/>
7. <https://www.lfe.uni-leipzig.de/en/project/research-methods-in-early-child-development/>